

קריאה לשלום בעת מלחמה

דברים כ שופטים

קצא

ס קריאה למללא עם עמא, וימנון, רפני חילא בריש

עמא: י. ארי תקרב לקרתא, לאגמא קרבא

צלה, ותקרי לה מלין דשלום: יא. ויהי אם שלם

קי-

יא תקרב אל-עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום: והיה אם-שלום

(ט) שרי צבאות, שמעמידין²³ זקפין מלפניהם ומלאחריהם רש"י וכשילין של ברזל בידיהם, וכל מי שרוצה לחזור הרשות בידו לקפח את שוקיו. זקפין, בני אדם עומדין בקצה המערכה לזקוף את הנופלים ולחזקם בדברים: שובו אל המלחמה ולא תנוסו, שתחילת נפילה ניסה.

(י) כי תקרב אל עיר, במלחמת²⁴ הרשות הכתוב מדבר, כמו שמפורש בענין: כן תעשה לכל הערים הרחקת וגו' (פסוק טו).

23 ספרי קצח, סוטה שם. 24 ספרי קצט וראה רמב"ן.

(ט) ופקדו, לשון: ויפקד המלך פקידים (אסתר ב ג).

חזקוני

ואחד מלכים שבאו להלחם הפילם הקב"ה וכו'. וכך אמר רמב"ן הכתוב ככולם לא היתה עיר אשר השלימה אל בני ישראל בלתי החוי יושבי גבעון את הכל לקחו במלחמה כי מאת ה' היתה לחזק את לבם לקראת המלחמה את ישראל למען החרימם (יהושע יא יט-כ), מכלל שאם רצו להשלים היו משלימים עמם⁷⁹. ונראה שיש הפרש עוד בשאלת השלום⁸⁰, שבערים הרחוקות נשאל להם לשלום ושיהיו לנו למס ויעבדונו, אבל בערי העמים האלה נשאל להם לשלום ומסים ועבודת על מנת שיקבלו עליהם שלא לעבוד עבודה זרה⁸¹, ולא הזכיר הכתוב זה בפרשה הזאת, שכבר נאסר לנו בעובדי עבודה זרה לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי כי תעבוד את אלהיהם (שמות כג ג). ויתכן שלא נצטרך להודיע להם רק השלום והמסים והשעבוד, ואחרי שיהיו משועבדים לנו נגיד להם שאנו עושים משפטים בעבודה זרה ובעובדיה בין יחיד בין רבים. וכן מה שנאמר כאן למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל תועבותם (פסוק יח), ואמרו בספרי⁸², הא אם עשו תשובה אינן נהרגים, בשבעת עממים הוא, והתשובה הוא שיקבלו עליהם שבע מצוות שנצטוו בני נח, לא שיתגיירו להיותם גירי צדק. ובמסכת סוטה⁸³ אמרו, שכתבו התורה על האבנים בשבעים לשון וכתבו⁸⁴ למטה למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות, הא אם עשו תשובה מקבלים אותם. ורש"י פירש שם⁸⁵ להודיע לאומות היושבים חוץ מגבולה של ארץ ישראל, שלא נצטוו להחרימם, אלא על אותן שבתוך הגבולים כדי שלא ילמדו אותם מעשה קלקולם, אבל אותם היושבים חוצה לה אומרים להם אם אתם חוזרים בתשובה נקבל אתכם, ושבתוכה אין מקבלין אותם שמחמת יראה הם עושים, וזה לשון הרב. ואינו נכון כי בערי העמים האלה אשר ה' אלהיך נותן לך נחלה

שמואל). והרא"ם (במדבר כא כא) הביא את הירושלמי הג"ל וגורס "עד שלא נכנסו לארץ", וזה כשיטת רש"י, ולהרמב"ן לפי גירסתו ניחא. 79 הרי שקריאת שלום בין במלחמת רשות בין במלחמת חובה. 80 ע"י רמב"ם הל' מלכים ו א. 81 לאו דוקא ע"י, אלא כל הוי מצוות, ונקט ע"י משום שכתוב שהביא: לא ישבו פן יחטיאו וגו' בע"ז הוא וכן כתב רבינו לקמן. 82 רב. 83 לב א. 84 שם לה ב. 85 ר"ה וכתבו מלמטה.

רס"ג (ט) ופקדו, ימנו.

ספורנו (ט) ופקדו שרי צבאות, אחרי חזרת החוזרים, שמא יפקדו לשר צבא אחד מהחוזרים, וימס לבב כל צבאו, כאמרו "הן הכפתור וירעשו הספים" (עמוס ט א).

ראב"ע (ט) ופקדו, מגזרת פקוד¹⁰. (י) וקראת, קרא אליה, מצוה¹¹, ויתכן שהוא רשות¹².

10 להיות פקידים, מפקדים. פקיד על אנשי המלחמה (מ"ב כה יט). 11 מצוה לפתוח בשלום. 12 ראה רמב"ן.

רמב"ן שלא ימנע מלשוב, שלא ימס⁷⁰ את לבב אחיו כלבבו, והוא כדרך ולא יאכל את בשרו (שמות כא כח).

(ט) וצוה ופקדו שרי צבאות בראש העם. כי התורה תצוה בדרך הארץ ותעשה הנסים עם יראיו בהסתר, ואין החפץ לפניו לשנות טבעו של עולם זולתי כאשר אין שם דרך בהצלה אחרת, או להודיע שמו לצריו לעתים כאשר היה בקריעת ים סוף וכיוצא בו.

(י) כי תקרב אל עיר להלחם עליה וגו'. "במלחמת הרשות הכתוב מדבר, כמו שמפורש בענין כן תעשה לכל הערים הרחוקות ממך מאוד (פסוק טו)", לשון רש"י. כתב הרב זה מספרי⁷¹ ששנו שם כלשון הזה: במלחמת הרשות הכתוב מדבר. והכוונה לרבותינו בכתוב הזה אינה אלא לומר שהפרשה בסופה תחלק בין שתי המלחמות⁷², אבל קריאת השלום אפילו במלחמת מצוה היא שחייבים לקרוא לשלום אפילו לשבעה עממים, שהרי משה קרא לשלום לסיחון מלך האמורי⁷³ ולא היה עובר על עשה ועל לא תעשה שבפרשה, כי החרם תחרימם (להלן פסוק יז), ולא תחיה כל נשמה (פסוק טז). אבל ההפרש שביניהם, כאשר לא תשלים ועשתה מלחמה, שצוה הכתוב ברחוקות להכות את כל זכורה ולהחיות להם הנשים והטף בזכרים, ובערי העמים האלה צוה להחרימם גם הנשים והטף, וכך אמרו רבותינו במדרש אלה הדברים רבה⁷⁴, והוא עוד בתנחומא⁷⁵, ובגמרא ירושלמי⁷⁶, אמר רבי שמואל ברבי נחמני יהושע בן נון קיים הפרשה הזו, מה עשה יהושע היה שולח פרוסדיטגמא⁷⁷ בכל מקום שהיה הולך לכבוש⁷⁸ והיה כותב בה, מי שמבקש להשלים יבוא וישלים, ומי שמבקש לילך לו ילך לו, ומי שמבקש לעשות מלחמה יעשה מלחמה, הגרגשי פנה, הגבעונים שהשלימו עשה להם יהושע שלום, שלושים

70 ברמב"ן שם בסה"מ מוסיף: ואם כן יהיה (ולא ימס) פעל קל יוצא, או שבא כדרך ולא יאכל וכו'. 71 קצט. 72 שצוה הכתוב (ברחוקות) שאם תעשה עמך מלחמה והכית כל זכורה לפי חרב ולהחיות הנשים וטף הזכרים, מה שאין כן בערי שבעת עממין שצוה להחרימם גם הנשים והטף (טו). 73 קודם שנצטוו עליו החל רש (דברים ב כו-כו), והנה סיחון מן האמורי היה ונצטוו עליו לא תחיה כל נשמה (עין ברברי רבינו שם ובמדבר כא כא). 74 ה יד. 75 שופטים יח. 76 שביעית פ"ו ה"א. 77 אגרת. 78 ומשמע שפיר אף לאחר שעברו את הירדן (גימזקי

מכללת הרצוג-גוש עציון
ימי עיון בתנ"ך
קיץ תש"ע

יב תַּעֲנֶנְךָ וּפְתַחְהָ לָךְ וְהָיָה כָּל־הָעָם הַנִּמְצָא־בָּהּ יִהְיוּ לָךְ לִמָּס וְעַבְדֶּיךָ: וְאִם־
 יג לֹא תִשְׁלִים עִמָּךְ וְעָשִׂיתָ עִמָּךְ מִלְחָמָה וְצָרְתָּ עָלֶיהָ: וְנִתְּנָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 יד בְּיָדְךָ וְהָפִיטָה אֶת־כָּל־זְכוּתָהּ לְפִי־חָרְבּ: רַק הַנָּשִׁים וְהַטָּף וְהַבְּהֵמָה וְכָל־
 טו אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּעִיר כָּל־שָׁלָלָה תָּבוֹן לָךְ וְאִכְלָתָּ אֶת־שָׁלַל אֵיבֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן
 טז יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָךְ: כֵּן תַּעֲשֶׂה לְכָל־הָעָרִים הַרְחֵקְתָּ מִמֶּךָ מֵאֵד אֲשֶׁר לֹא־
 יז מַעֲרִי הַגּוֹזֵם־הָאֵלֶּה הַזֶּה: רַק מַעֲרֵי הָעַמִּים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן
 יח לָךְ נִחַלְהָ לֹא תַחֲיֶהּ כָּל־נַשְׁמָה: כִּי־הִתְחַרְתָּם תַּחֲרִימָם הַחֲתִי וְהָאֹמְרֵי הַפְּנֻעֵי
 יט וְהַפְּרֹזֵי הַחַוִּי וְהַיְבוֹסֵי כְּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: לִמְעַן אֲשֶׁר לֹא־יִלְמְדוּ
 אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת כְּכָל־תּוֹעֵבֹתֵם אֲשֶׁר עָשׂוּ לְאֱלֹהֵיהֶם וַחֲטָאתֵם לַיהוָה
 יט אֱלֹהֵיכֶם:

תַּעֲנֶנְךָ, וְתַפְּחָה לָךְ, וְיִהְיֶה
 כָּל עַמָּא דְיִשְׁתַּכַּח בְּהָ,
 יְהוֹן לָךְ, מִסְּקֵי מִסִּין
 וְיִפְלְחוּנְךָ: יב. וְאִם לֹא
 תִשְׁלִים עִמָּךְ, וְתַעֲבִיד
 עִמָּךְ קָרֵב, וְתַצְוֹר עֲלֶיהָ:
 יג. וְיִמְסְרֶנָּה, וְיִשְׁלַחְךָ
 בְּיָדְךָ, וְתִמְחֵי יָת כָּל
 דְּכוּרָה לְפִתְגָם דְּחָרְבּ: יד.
 לְחֹד נְשִׂיא, וְטַפְלָא

ובְּעִירָא, וְכָל דִּיהֵי בְּקָרְתָא, כָּל עֲדָאָה תָּבוֹן לָךְ, וְתִיכּוֹל יָת עֲדֵי סְנָאָךְ, דִּיהֵב, וְיִשְׁלַחְךָ לָךְ: טו. כֵּן תַּעֲבִיד לְכָל
 קְרֻנְיָא, דְּרַחֲמִין מִנֶּךָ לְחַדָּא, דְּלֹא מַקְרֻי עִמְמָא הָאֵלִין אַנּוּן: טז. לְחֹד, מַקְרֻי עִמְמָא הָאֵלִין, דִּי אֱלֹהֶיךָ, יְהִיב לָךְ

רס"ג (יא) למס, וכנענים.

מהר"ם (יב) וצרת(ה) עליה, וצרת(ה) ב', ואיך וצרת הכסף בידך
 (דברים יד כה), לפי שאומות העולם כשהולכין במלחמה
 מביאין כסף עמהן, שיתגברו במלחמה, ולא יכרחו מממונם,
 לכן רמז רמז המסורה כשתצור עליהם (ותצור) במלחמה
 שתצור את כסף עמהם.

חזקוני (יא) למס ועבדך, פירש רש"י: עד שיקבלו עליהם מסים
 ושעבוד. כלומר ודי לך בכך והואיל והערים רחוקות ממך
 מאוד לא מסתפינא אשר ילמדו אתכם, אבל של שבעה עממים
 הקרובות צריך לגייר כמו שפירש רש"י בסמוך⁸¹.

81 פסוק יח.

ספורנו (טו) הרחוקות ממך מאוד, הרחוקות מן המקום אשר בו מחנה
 ישראל עתה, כי גבול ישראל שם רחוק מכל צד.

רמב"ן (פסוק טז), בהם אמר למען אשר לא ילמדו אתכם (פסוק יח),
 שאם עשו תשובה אינן נהרגין, וכן אמר בהם לא ישבו בארצך
 פן יחטיאו אותך לי כי תעבוד את אלהיהם (שמות כג לג),
 הא אם עזבו את אלהיהם מותרין לישב שם, וזה הענין
 שעשה המלך שלמה שכתוב בו, וזה דבר המס אשר העלה
 המלך שלמה לבנות את בית ה' ואת ביתו ואת המלווא ואת
 חומת ירושלים וגו' (מ"א ט טו), כל העם הנוותר מן האמורי
 החתי הפרזי החוי והיבוסים (שם כ), בניהם אשר נותרו אחריהם
 בארץ אשר לא יכלו בני ישראל להחרימם⁸⁶ ויעלם שלמה
 למס עובד עד היום הזה (שם כא), ומבני ישראל לא נתן
 שלמה עבד (שם כב), והענין הזה כתורה עשאו כי קיבלו
 עליהם ז' מצוות, ודבר ברור הוא כי כיון שנתנם שלמה
 עושי מלאכה גברה ידו עליהם ויכול היה להחרימם, אלא
 שהיה מותר לקיימם כמו שכתבנו⁸⁷.

(יא) למס ועבדך. "עד שיקבלו עליהם מסים ושעבוד", לשון
 רבינו שלמה. ובספרי⁸⁸, אמרו מקבלין אנו עלינו מסים ולא
 שעבוד, שעבוד ולא מסים, אין שומעין להם עד שיקבלו עליהם

86 ופירושו לפי דעת הרמב"ן, לא יכלו להחרימם קודם שלמה, אבל שלמה יכול
 היה להחרימם. 87 והרא"ם האריך לתרץ שיטת רש"י, ותורף דבריו: מה שהביא
 הרמב"ן ראה משה ששאל לשלום לסיחון, יש לומר שלא נצטוו להחרימם אלא
 בעת שקריבים עמהם למלחמה, ומשה לא היה רוצה אלא לעבוד ודך ארצו,
 וכן בענין הכתבים ששלח יהושע, שקודם כניסתם לארץ היו יכולים להשלים
 עמהם ולא אחר כך. והראיה מהפסוק: "לא היתה עיר אשר השלימה", שמשמע

(יא) כל העם הנמצא בה, אפילו²⁵ אתה מוצא בה משבעה רש"י
 אומות שנצטוית להחרימם, אתה רשאי לקיימם. למס ועבדך,
 עד²⁵ שיקבלו עליהם מסים ושעבוד.

(יב) ואם לא תשלים עמך ועשתה עמך מלחמה, הכתוב²⁶
 מבשרך שאם לא תשלים עמך סופה להלחם כן אם תניחנה
 ותלך. וצרת עליה, אף²⁶ להרעיבה ולהצמיאה ולהמיתה מיתת
 תחלואים.

(יג) ונתנה ה' אלהיך בידך, אם²⁶ עשית כל האמור בענין סוף
 שה' נותנה בידך.
 (יד) והטף, אף²⁶ טף של זכרים, ומה אני מקיים והכית את כל
 זכורה (פסוק יג), בגדולים.
 25 שם ה. וראה חזקוני. 26 שם.

(יב) תשלים, תעשה שלום.
 (טו) הרחוקות ממך, שאינם משבעה גוים.

זו וזו. וענין המסים שיעלה עליהם מלך ישראל או הסנהדרין
 מס לבנות בית למלך וערי המסכנות אשר לו, וכן לבנין בית ה',
 והשעבוד הוא שיוכל כל איש מישראל ליקח מהם לחטוב מהם
 עציו ולשאוב מימיו ונותן לו שכר הראוי, וזה טעם למס עובד
 הכתוב בשלמה (מ"א ט כא), שקיבלו עליהם מסים ועבודות
 כדין התורה, לא כענין שכתוב ויהי כי חזק ישראל וישם
 את הכנעני למס והורש לא הורישו (שופטים א כח), כי שם
 איננו מזכיר עבודת, אבל כמלך שנותן שוחד למלך תקיף ממנו
 שלא ילחם בו. ודע כי ענין אנשי גבעון היה מפני שלא היו
 יודעין משפטם של ישראל בקריאת השלום והקדימו קודם
 שחבוא להם פרוסדיטגמא של יהושע⁸⁹, ולכך אמרו ונירא
 מאוד לנפשותינו (יהושע ט כד), או שלא רצו מתחילה לשמוע
 לדברי יהושע ובסוף פחדו ועשו עצמם נכרים, דכתיב ויושבי
 גבעון שמעו את אשר עשה יהושע ליריחו ולעי ויעשו גם
 המה בערמה (שם ג-ד), והיה מועיל להם עוד שלא יהיו להם
 לעבדים אלא יהיו עמם בעלי ברית, ומפני זה הקפידו עליהם
 והיו נהרגין אלמלא שבועת הנשיאים מפני שהיה עליהם לקבל

שאם היו רוצים היו מקבלים אותם, יש לומר שהפסוק הזה מדבר בקבלת שבע
 מצוות, שמכללם שלא לעבוד עבודה זרה, שהוא ממין השלום שקיבלו עליהם
 הגבעונים, שכן שלום זה נוהג אפילו בערים הקרובות כיון שלא שייך בהם אשר לא
 ילמדו, שכבר ביטלו העבודות כוכבים וכו', ע"ש באריכות על כל קושיות הרמב"ן.
 ועיין עוד בגור אריה, ובלחם משנה הל' מלכים ו א. 88 ר. 89 ראה לעיל
 פסוק י.

הַטָּהֳרִים - פֶּרֶק ו'

א. אין עוֹשֵׂין מִלְחָמָה עִם אָדָם בְּעוֹלָם עַד שְׁקוֹרְאִין לוֹ לְשָׁלוֹם, אֶחָד מִלְחָמָה הַרְשוּת וְאֶחָד מִלְחָמָה מִצְוָה, שְׁנֵאמַר "כִּי תִקְרַב אֵל עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ וְקִרְאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם" (דברים כ.ו). אִם הַשְּׁלִימוּ וְקִבְלוּ שִׁבְעַת מִצְוֹת שֶׁנִּצְטָווּ בְּנֵי נַח עָלֵיהֶן אִין הוֹרְגִין מֵהֶם נִשְׁמָה, וְהָרִי הֵם לְמַס, שְׁנֵאמַר "יִהְיוּ לָךְ לְמַס וְעֲבָדוּךָ" (שם כ.יא).

לְזוֹלָה רָדָה

שְׁנֵי טָיִם פּוֹשֵׁה ה

ז"ה (פ"ג כ"ג) וְתִגְזַר אֹמֵר וַיִּקַּם לָךְ וְגו' רַבֵּנן אִמְרֵי הַמִּקְרָא הַזֶּה מְדַבֵּר בְּשֵׁעָה שְׁכַעַס הַקִּב"ה עַל יִשְׂרָאֵל בְּעַגְלָה אִמְרַת הַקִּב"ה לְמֹשֶׁה (י) אֲכַנּוּ בְּדַבַּר וְאוֹרִישֶׁנוּ מִחוּ אֲכַנּוּ בְּדַבַּר וְאוֹרִישֶׁנוּ אִמְרַת לֹא הַקִּב"ה מֵה הֵן סְבוּרִין שְׁאֵנִי צָרִיךְ חֲרָבוֹת וְרַמְחִים לְהַרְגוֹן אוֹתָן בְּהֵן כֶּשֶׁם שְׂכֵרָתִי עוֹלָמִי בְּדַבַּר שְׁנֵאמַר (ה'ל"ג) בְּדַבַּר ה' שָׁמַיִם נִעְשׂוּ וּבְרוּחַ פִּי כָל צֶבֶאִם כִּךְ אֲנִי עוֹשֶׂה לְהֵן מוֹצִיא אֲנִי דְבַר מִפִּי וְהוֹרְגֵן הוּי (כ"ג כ"ג) אֲכַנּוּ בְּדַבַּר וְאוֹרִישֶׁנוּ ד"א מֵהוּ וְאוֹרִישֶׁנוּ אִמְרַת לֹא אֲנִי מוֹרִישׁ אוֹתָן לָךְ וּמִעֲמִיד אַחֲרַיִם מִמֶּךָ מִנֵּן שְׁנֵא' וְאוֹעֲשֶׂה אוֹתָךְ לְגוֹי גְדוֹל כִּיִּין שֶׁשָּׁמַע מֹשֶׁה כִּךְ תִּתְחַלֵּל מִבְּקֶשׁ עָלֵיהֶן רַחֲמִים וּמֵה אִמְרַת מֹשֶׁה בְּאוֹתָהּ שְׁעָה אֲשֶׁר עֵין בְּעֵין נִרְאָה אִתָּה ה' מֵהוּ אֲשֶׁר עֵין בְּעֵין א"ר אִתָּה בֶּשֶׁם ר"ש בֵּן לִקְיִשׁ אִמְרַת מֹשֶׁה רַב־שֶׁע' הָרִי מִדַּת הַדִּין בְּכַף מֵאוֹנִים מוֹעִיִין אִתָּה אִמְרַת אֲכַנּוּ בְּדַבַּר וְאֲנִי אֹמֵר סִלַּח נָא אִמְרַת לֹא הִרְבֵּר מוֹכִרֵעַ נִרְאָה מִי נוֹצֵחַ אִתָּה ה' אוֹ אֲנִי א"ר בְּרַכִּיָּה (י"ג) א"ל הַקִּב"ה חִיִּיךְ שְׁלִי בְּמִלַּת וְשִׁלַּךְ קִיּוּמָת מִנֵּן שְׁנֵאמַר (ס"ג) וַיֹּאמֶר ה' סִלַּח־נִי כְּדַבְּרְךָ הוּי וְתִגְזַר אֹמֵר וַיִּקַּם לָךְ ד"א וְתִגְזַר אֹמֵר א"ר יְהוֹשֻׁעַ דְּסִיכְנִין בֶּשֶׁם רַבִּי לִוי כָּל מֵה שְׁגוּרָה מֹשֶׁה הַסִּכִּים הַקִּב"ה עִמּוֹ כִּי צִדַּר לֹא א"ל הַקִּב"ה לְעִבּוֹר אֵת הַלּוֹחֹת הַלֵּךְ מֹשֶׁה וְשִׁיבְרֵן מִעֲצָמוֹ וּמִנֵּיִן שֶׁהַסִּכִּים הַקִּב"ה עִמּוֹ דְּכַתִּיב (פְּתוּחַ לֵךְ) אֲשֶׁר שִׁבַרְתָּ יִישָׁר כַּחַךְ שֶׁשְׁבַרְתָּ הַקִּב"ה א"ל שִׁילַח־עִם סִיחֹן שְׁנֵא' (דברים ג) וְהִתְגַּר בּוֹ מִלְחָמָה וְהוּא לֹא עָשָׂה כֵן אִלֵּא וְאוֹשְׁלַח מִלֵּאכִים וְגו' א"ל הַקִּב"ה כִּךְ אִמְרַתִּי לָךְ לְהִלָּחֵם עִמּוֹ וְאוֹתָהּ פְּתַחַת בְּשָׁלוֹם חִיִּיךְ שְׁאֵנִי מוֹקִיִּים גּוֹרְתֶךָ כָּל מִלְחָמָה שִׁיְהוּ הוֹלְכִים לֹא יְהוּ פוֹתֵחִים אִלֵּא בְּשָׁלוֹם שְׁנֵאמַר כִּי תִקְרַב אֵל עִיר וְגו' :

קִבְלוּ עָלֵיהֶם הַמַּס וְלֹא קִבְלוּ הַעֲבֹדוֹת, אוֹ שְׁקִבְלוּ הַעֲבֹדוֹת וְלֹא קִבְלוּ הַמַּס, אִין שׁוֹמְעִין לְהֵם עַד שִׁיקְבְּלוּ שְׁנֵיהֶם. וְהַעֲבֹדוֹת שִׁיקְבְּלוּ הֵיא שִׁיְהִיו נְבוֹזִים וְשִׁפְלִים לְמַטָּה, וְלֹא יִרְיָמוּ רֹאשׁ בִּישְׂרָאֵל, אִלֵּא יְהִיו כְּבוֹשִׁים תַּחַת יָדָם. וְלֹא יִתְמַנּוּ עַל יִשְׂרָאֵל לְשׁוֹם דְּבַר שֶׁבְעוֹלָם.

וְהַמַּס שִׁיקְבְּלוּ שִׁיְהִיו מוֹכִנִים לְעִבּוֹדַת הַמֶּלֶךְ בְּגוֹפָם וּמְמוֹנָם, כְּגוֹן בְּנֵי הַחֲמוּטוֹת וְחוּזֵק הַמִּצְוֹדוֹת, וּבְנֵי אֶרְמוֹן הַמֶּלֶךְ וְכוּיָצֵא בּוֹ, שְׁנֵאמַר "זֶה דְּבַר הַמַּס אֲשֶׁר הָעָלָה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לְבָנוֹת אֵת בֵּית יי וְאֵת בֵּיתוֹ וְאֵת הַמְּזוּזָה וְאֵת חוֹמוֹת יְרוּשָׁלַם ... וְאֵת כָּל עֲרֵי הַמִּסְכָּנוֹת אֲשֶׁר הָיוּ לְשְׁלֹמֹה ... וַיַּעֲלֵם שְׁלֹמֹה לְמַס עֲבָד עַד הַיּוֹם הַזֶּה. וּמִכְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא נָתַן שְׁלֹמֹה עֲבָד כִּי הֵם אֲנָשֵׁי הַמְּלָחָמָה וְעֲבָדֵי וְשָׂרֵי וְשִׁלְשִׁיּוֹ וְשָׂרֵי רַכְבּוֹ וּפְרָשָׁיו" (מלכים א ט, טו-כב).

ב. וַיֵּשׁ לְמֶלֶךְ לְהַתְנַחֵת עִמָּהֶם שִׁיקָח חֲצֵי מְמוֹנָם, אוֹ הַקְּרַקְעוֹת וַיִּנַּח כָּל הַמַּטְלָטְלִין, אוֹ כָּל הַמַּטְלָטְלִין וַיִּנַּח הַקְּרַקְעוֹת, כְּפִי מֵה שִׁיתְנַח. ג. וְאוֹסוֹר לְשַׁקֵּר בְּבֵרִיתָם וּלְכַזֵּב לְהֵם אַחַר שֶׁהַשְּׁלִימוּ וְקִבְלוּ שִׁבְעַת מִצְוֹת.

ד. וְאִם לֹא הַשְּׁלִימוּ, אוֹ שֶׁהַשְּׁלִימוּ וְלֹא קִבְלוּ שִׁבְעַת מִצְוֹת, עוֹשֵׂין עִמָּהֶם מִלְחָמָה וְהוֹרְגִין כָּל הַזּוֹכְרִים הַגְּדוֹלִים, וּבּוֹזִיזִין כָּל מְמוֹנָם וְטַפְּסָם, וְאִין הוֹרְגִין אִשָּׁה וְלֹא קָטָן, שְׁנֵאמַר "וְהַנְּשִׁים וְהַטָּף" (דברים כ.ד) זֶה טָף שְׁלוֹזְכְּרִים.

בְּמֵה דְּבָרִים אִמּוֹרִים, בְּמִלְחָמָה הַרְשוּת שֶׁהֵיא עִם שֹׂאֵר הָאֵמוֹת. אֲבָל שִׁבְעָה עֲמּוּמִין וְעַמְלָק שְׁלֹא הַשְּׁלִימוּ, אִין מִנִּחִין מֵהֶם נִשְׁמָה, שְׁנֵאמַר "כִּין תַּעֲשֶׂה לְכָל (הַעַמִּים) [הַעָרִים] ... רַק מְעַרֵי הַעַמִּים ... לֹא תִתְּחִה כָּל נְשָׁמָה" (שם כ.ט-טו). וְכֵן הוּא אֹמֵר בְּעַמְלָק "תִּתְּמַחֶה אֵת וְזָכַר עֲמְלָק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם" (שם כ.טו).

וּמִנֵּן שְׁאֵינּוּ מְדַבֵּר אִלֵּא בְּאֵלּוֹ שְׁלֹא הַשְּׁלִימוּ, שְׁנֵאמַר "לֹא הִיתָה עִיר אֲשֶׁר הַשְּׁלִימָה אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּלִתִּי חֲתוּי יִשְׁבִי גִבְעוֹן אֵת הַכָּל לְקַחוּ בְּמִלְחָמָה. כִּי מֵאֵת יי הִיתָה לְחִזֵּק אֵת לְבָבִם לְקִרְאֵת הַמְּלָחָמָה אֵת יִשְׂרָאֵל לְמַעַן הַחֲרִימָם" (יחושע י"א, ט-י). מִכְּלָל שֶׁשְׁלַחוּ לְהֵם לְשָׁלוֹם וְלֹא קִבְלוּ.

ה. שְׁלֹשָׁה כְּתָבִים שִׁלַּח יְהוֹשֻׁעַ עַד שְׁלֹא נִכְנְסוּ לְאֶרֶץ, הָרֵאשׁוֹן שִׁלַּח לְהֵם מִי שְׁרוּצֵה לְכַרוֹת יִבְרָח, וְחֹזֵר וְשִׁלַּח מִי שְׁרוּצֵה לְהַשְׁלִים יִשְׁלִים, וְחֹזֵר וְשִׁלַּח מִי שְׁרוּצֵה לְעַשׂוֹת מִלְחָמָה יַעֲשֶׂה.

אִם כֵּן מִפְּנֵי מֵה הַעֲרִימוּ יוֹשְׁבֵי גִבְעוֹן, לְפִי שֶׁשִׁלַּח לְהֵם בְּכָלֵל וְלֹא קִבְלוּ, וְלֹא יָדְעוּ מִשְׁפַּטֵּי יִשְׂרָאֵל, וְדַמּוּ שְׁאִין פּוֹתְחִין לְהֵם לְשָׁלוֹם. וְלִמָּה קִשָּׁה הַדְּבַר לְנִשְׁאִים וְרֵאוּ שְׂרָאוֹי לְהַכּוֹתָם לְפִי חֲרָב לּוֹלֵי הַשְּׁבוּעָה, מִפְּנֵי שְׂכַרְתּוֹ לְהֵם בְּרִית וְהָרִי הוּא אֹמֵר "לֹא תִכְרַת לָהֶם בְּרִית" (דברים י"ב), אִלֵּא הֵיא דִינֵם שִׁיְהִיו לְמַס עֲבָדִים. וְהוּאִיל וּבִטְעוֹת נִשְׁבַּעוּ לְהֵם בְּדִין הֵיא שִׁיְהַרְגוּ עַל שֶׁהִטְעוּם, לּוֹלֵי הַלּוֹל הַשֵּׁם.

"והיה כאשר תריד ופרקת עולו מעל צוארך" מהן האופציות העומדות לפני עשו ולפני כל "גר תושב"?

את ברכתו לעשו בכורו מסיים יצחק בבשורה:
 "ועל חרבך תחיה
 ואת אחיך תעבוד
 והיה כאשר תריד
 ופרקת עולו מעל צוארך". (בראשית כ"ז, מ')

משפט זה מעורר שאלות מספר:

1. מה ברכה ומה חיים יש בחרב?
2. מה בשורה יש ב'ואת אחיך תעבוד'?
3. מה משמעותו של 'כאשר תריד'?

נפתח בשאלה האחרונה: המפרשים הביאו בעיקר שתי אפשרויות. לשון שלטון (רס"ג, ראב"ע ורד"ק) ולשון צער (רש"י, רשב"ם ורמב"ן). מאבי מורי ר' מאיר ז"ל, איש לשון ומקרא, שמעטים היו כמותו, שמעתי, ששורש זה מצוי ארבע פעמים בכל המקרא, וכולן מתפרשות היטב על פי השורש הערבי 'רדה' שמשמעו הליכה רבה, או שלא על מנת לחזור.
 א. "המדבר הייתי לישראל אם ארץ מאפליה מדוע אמרו עמי רדנו לא נבוא עוד אליך" (ירמיה ב', ל"א), ומשמעו – הלכנו והסתלקנו ממך לבלי שוב.
 ב. "ואריד בשיחי ואהימה" (תהילים נ"ה, ג), ומשמעו כמו "הלוך ילך ובכה" (תהילים קכ"ו, ו).
 ג. " ויהודה עוד רד עם א-ל ועם קדושים נאמן" (הושע י"ב, א"), ומשמעו כמו "את הא-לוהים התהלך נח" (בראשית .

"שירות לאומי" או חירות לאומית

ובנדון דידן אומר יצחק לעשו: והיה כאשר תלך (לארץ אחרת) - ופרקת עולו מעל צוארך. וכך פירושו: אין כל סיבה ואין כל צדק בגזרה המכריחה את עשו להיות עבדו של יעקב, הוא זרעו אחריו. בן חורין הוא עשו, ואהובו של יצחק אביו הוא. אך יצחק הבין, שארץ חמדת ה' ניתנה בגזרת "גם ברוך יהיה" ליעקב בחיר ה'.

יצחק מותיר אפוא את הברירה בידי עשו. הוא יכול להישאר ב'ארץ חמדת', אך לא כארצו שלו, אלא כעם הדר בארצו של זולתו, שעליו לשלם במס עובד על כך, ובמושגים שלנו לשרת ב'שירות לאומי'. הואיל ועשו הוא איש מלחמה מנעוריו, וכבר מצאנוהו כיודע צייד וכשר גדוד של ארבע מאות לוחמים, מברך אותו אביו שימצא פרנסה ושירות לאומי אצל יעקב אחיו, היורש החוקי של הארץ, כאיש צבא וכמגן על גבולותיה, דוגמת גדודו של דוד בכרמל ובמעון ובכל דרום הר חברון בימים שברח מפני שאול.

דוגמא מכובדת לכך אנו מוצאים היום מן המיעוט הדרוזי היושב בארצנו, מכיר בעיקרו בריבונותנו עליה, וחי כמיטב המסורת הצבאית של אבותיו, מתפרנס מהגנת גבולותיה ואמור לקבל את מלוא הכבוד הראוי והזכויות הראויות לו בשל כך.

אם ירצה עשו, יוכל לשבת כך בארץ ה', ומשמני הארץ ומטל השמים יהיה מושבו. אך אם לעומת זאת, יעדיף עשו את חירותו כעם, עליו לוותר על מגוריו בארץ ה', ללכת לו אל ארץ אחרת, ולפרוק עולו של יעקב מעליו. ואכן עשו בחר בדרך השנייה, "וילך אל ארץ מפני יעקב אחיר" (ל"ו, ו').

להגדרה הלאומית – יש מחיר

נצטוונו בתורה בהדגשה רבה על כיבוד זכויותיו של הגר, וגם של גר תושב. כל זאת כאשר הגר מכיר בכך, שהוא דר בארץ שהקב"ה נתן לעמו ישראל. אך נתינת זכויות לגר אשר בקרבנו, כשאינו מכיר בעובדה הבסיסית הנזכרת, היא התגשמות קללת "הגר אשר בקרבך יעלה עלך מעלה מעלה ואתה תרד מטה מטה".

לעם ישראל ניתנה ארץ ישראל למורשה עד עולם. ואם חפץ הנוכרי אשר בקרבו ב"הגדרה לאומית", זכותו היא. אך יקיים נא זכותו זו לאחר שיקיים בעצמו "וילך אל ארץ מפני יעקב אחיר" למקום שיורשנו א-לוהיו כדרך שעשה עשו.